

Чинники впливу на зовнішньоекономічну діяльність промислових підприємств України

Шепель Наталія Григорівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровського державного технічного університету

Нестеренко Сергій Володимирович

магістр
Дніпровського державного технічного університету

Shepel Nataliia, Nesterenko Serhii

Dnepr State Technical University

Статтю присвячено проблемі ефективного здійснення зовнішньоекономічної діяльності промисловим підприємством в умовах економічної нестабільності та фінансової кризи. У процесі дослідження розглянуто сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності України, використовуючи наявні підходи до його оцінки. Виявлено фактори впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності України та охарактеризовано їх наслідки. У результаті сформульовано рекомендації щодо стабілізації ведення зовнішньоекономічної діяльності шляхом формування системи оцінки потенційних можливостей і ризиків підприємства, інструментів визначення напрямку та розміру впливу факторів на зовнішньоекономічну діяльність підприємства.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, управління, експорт, імпорт, конкурентоздатність, фактори впливу.

Шепель Н.Г., Нестеренко С.В. ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

Статья посвящена проблеме эффективного осуществления внешнеэкономической деятельности промышленного предприятия в условиях экономической нестабильности и финансового кризиса. В процессе исследования рассмотрено современное состояние внешнеэкономической деятельности Украины, используя имеющиеся подходы к его оценке. Выявлены факторы влияния на развитие внешнеэкономической деятельности Украины и охарактеризованы их последствия. В итоге сформулированы рекомендации относительно стабилизации ведения внешнеэкономической деятельности путем формирования системы оценки потенциальных возможностей и рисков предприятия, инструментов определения направления и размера влияния факторов на внешнеэкономическую деятельность предприятия.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, управление, экспорт, импорт, конкурентоспособность, факторы влияния.

Shepel Nataliia, Nesterenko Serhii. FACTORS OF INFLUENCE ON THE FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN UKRAINE

The article is devoted to the issue of effective performance of the foreign economic activity by industrial enterprises of Ukraine in terms of economic instability and financial crisis. During the study, the current state of foreign economic activity of Ukraine is considered by using available approaches to its assessment. Factors of influence on the development of foreign economic activity in Ukraine are revealed and their consequences are characterized. Grouping of factors influencing the foreign economic activity (FEA) of enterprises according to certain features and influence is investigated. A problem of selecting the most appropriate set of analysis methods is emphasized, given their large number and the lack of methodological approaches to assessing the interrelation between the effectiveness of economic entity's entrance to the foreign market and some socio-economic and production-technical factors. As a result, there are formulated recommendations for the stabilization of foreign economic activity through the formation of a system of assessment of potential opportunities and risks of the enterprise, tools for determining direction and size of the influence of factors on the foreign economic activity of the enterprise. Implementation of the proposed recommendations, which are related to managing the foreign economic activity based on regulation of the process of assessing the impact of various factors on the foreign economic activity of industrial enterprises, will allow improving the quality of managerial decisions in the sphere of foreign economic activity and efficiency of end results of the activity as a whole.

Key words: foreign economic activity, management, export, import, competitiveness, factors of influence.

Постановка проблеми Здійснення ринкової трансформації національної економіки передбачає розв'язання важливих господарських завдань. Серед останніх суттєве місце посідає розвиток зовнішньоекономічного сектору нашої країни. Його оптимізація та ефективне функціонування є одним із головних напрямів стабілізації економіки України. Досягнення цієї мети можливе, зокрема, за використання сучасних методів управління зовнішньоекономічною діяльністю на рівні окремих господарських одиниць, насамперед підприємства – прогресивної форми організації суспільного виробництва в умовах розвитку ринкових економічних відносин.

У нинішніх умовах розвитку зовнішньоекономічних зв'язків підприємство стає основною ланкою зовнішньоекономічного комплексу країни, оскільки на ньому здійснюється виробництво продукції, надання послуг, відбувається безпосередній зв'язок працівників із засобами виробництва, знаходять прямий прояв стимули і відповідальність за ефективне використання ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями зовнішньоекономічної діяльності підприємства та особливостям факторів, що впливають на її розвиток, присвятили свої праці такі вчені, як І.В. Бабій, І.А. Волкова, І.В. Гірчук, О.О. Курок, А.В. Гриненко, М.І. Дідківський, Т.О. Кропива, В.І. Чуприна, О. Г. Мельник, М.Я. Нагірна, В. П. Андришин. Питання діагностики зовнішнього середовища організації досліджували А.П. Міщенко, В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак групування факторів впливу на зовнішньоекономічну діяльність (ЗЕД) підприємств за певними ознаками та впливом є не досить системним, оцінка умов зовнішнього середовища унеможлиблює визначення взаємозв'язку між результативністю виходу на зовнішній ринок та окремими соціально-економічними й виробничо-технічними факторами. Тому питання щодо визначення та оцінки факторів впливу на розвиток ЗЕД потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження стану зовнішньоекономічної діяльності України і факторів впливу на неї та на основі теорії і практики в галузі управління розроблення рекомендацій щодо забезпечення господарюючим суб'єктам можливості об'єктивно оцінити ступінь впливу цих факторів.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку світової та вітчизняної економіки характеризується виникненням фінансово-економічної кризи, яка насамперед впливає на ті вітчизняні підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. В умовах значного коливання курсу долара, складного фінансового становища процес проникнення вітчизняними товаровиробниками на зарубіжні ринки супроводжується значними труднощами і проблемами, що часто призводять до виникнення збитків або до недоотримання запланованих прибутків від зовнішньоекономічної діяльності. Така ситуація актуалізує розроблення дієвих заходів з оптимізації організаційних аспектів управління ЗЕД на вітчизняних підприємствах в умовах світової фінансово-економічної кризи.

Основними моделями ЗЕД підприємства є зовнішньоторговельна та виробничо-інвестиційна. Існування таких двох моделей базується на поділі зовнішньоекономічних зв'язків за структурною ознакою, яка визначає їх груповий склад щодо відтворення сфери економічних інтересів та основної мети ЗЕД підприємства.

Зовнішньоторговельна модель включає комплекс експортних та імпорتنих операцій, які пов'язані з торгівлею товарами, послугами, продукцією інтелектуальної праці.

Експортні операції – це діяльність, яка пов'язана з продажем і вивезенням за кордон товарів для передачі їх у власність іноземного контрагента.

Імпорتنі операції – це діяльність, що пов'язана із закупівлею і ввезенням іноземних товарів для наступної реалізації їх на внутрішньому ринку своєї країни.

Таким чином, експортно-імпорتنі операції вважаються здійсненими, якщо товар пропущено через державний кордон країни контрагента, для чого необхідне виконання визначених митних формальностей і процедур.

Правовою формою проведення зовнішніх торговельних операцій є міжнародна торгова угода, під якою розуміється договір між двома чи декількома контрагентами, що знаходяться в різних країнах, щодо постачання визначеної кількості та якості товарних одиниць, надання послуг, обміну науково-технічними знаннями, оренди.

Виробничо-інвестиційна модель ЗЕД підприємства включає комплекс операцій, пов'язаних із міжнародним лізингом, міжнародною виробничою кооперацією, діяльністю спільних підприємств.

Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства як складова частина внутрішньофірмового управління визначається насамперед загальною стратегією підприємства, а також стратегією ЗЕД як її складової частини. Загальноприйнято вважати стратегію засобом виживання фірми шляхом адаптування до середовища, а структуру – конструкцією, що її підтримує. Ланки ланцюга «середовище – стратегія – структура» взаємопов'язані і взаємозумовлені. Якщо вони не відповідають одне одному, то під загрозу ставиться саме існування фірми [1, с. 35].

Складнощі національної економіки України вимагають від суб'єктів підприємницької діяльності шукати нові ринки збуту для своєї продукції, що за умов досить жорсткої конкуренції є складним завданням. Вимогливість потенційних покупців приводить до того, що підприємця просто змушений робити все можливе, щоб його товар відповідав найкращим аналогам. Рівень якості запропонованих товарів та послуг зобов'язаний піддаватися своєчасній модернізації, що призводить до того, що в Україні стає дедалі більше сучасних підприємств [1, с. 169].

ЗЕД на вітчизняних підприємствах сьогодні є досить низькою, що зумовлено відсутністю чіткої зовнішньоторгової політики держави та неефективною організацією ЗЕД на самих підприємствах: слабкими каналами збуту, недостатнім досвідом роботи на зовнішньому ринку, прагнення до швидкої віддачі шляхом продажу продукції, яка не потребує особливих зусиль з її просування. Останнім часом ці недоліки є досить відчутними, що пояснюється новими ринковими вимогами фахової

спеціалізації та досвіду управління зовнішньоекономічною діяльністю у сучасних умовах [2].

Нині найбільш поширеною формою зовнішньоекономічної діяльності підприємств нашої країни є зовнішньоторговельні операції, пов'язані з експортом та імпортом товарів. На такі операції припадає майже 80% усіх здійснених у зовнішньоекономічній діяльності операцій. Підприємства повинні орієнтуватися у своїй зовнішньоекономічній діяльності на збільшення питомої ваги в експорті готових виробів, скорочення поставок сировини, палива, екологічно несприятливих продуктів. Під час реалізації можливостей експорту постає чимало проблем.

З 2010 року по 2017 рік динаміка експортно-імпоротної діяльності України мала нестабільний характер. Упродовж 2010–2013 рр. спостерігалася тенденція домінування імпорту над експортом, що призводило до негативного сальдо зовнішньоторговельного обігу (табл. 1) [3].

З 2014 по 2016 р. експорт товарів та послуг мав тенденцію до збільшення над імпортом, що привело до зростання зовнішньоторговельного обігу на 7,6%, 11,4% та 3,6% відповідно. Однак за період із 2015 по 2017 р. спостерігається тенденція до зменшення надходжень до бюджету від експортно-імпоротної діяльності України порівняно з 2012 роком. А у 2017 році експорт товарів становив 43,3 млрд. дол. США, імпорт – 49,6 млрд. дол. США. Негативне сальдо зменшилось і становило 6,3 млрд. дол. США. Зовнішньоторговельні операції проводилися з партнерами із 223 країн світу.

Також у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС зазнала змін і географічна

Таблиця 1

Експортно-імпортна діяльність України

Показники	Значення за роками							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Експорт товарів і послуг, млрд. дол. США	63,3	82,6	82,9	77,6	65,4	47,9	46,2	43,3
Імпорт товарів і послуг, млрд. дол. США	66,2	88,8	91,4	84,5	60,8	43,0	44,6	49,6
Темпи зростання, % до попереднього року:								
– експорт товарів та послуг	127,1	130,5	100,4	93,6	84,3	73,2	96,5	93,7
– імпорт товарів та послуг	130,8	134,1	102,9	92,5	72	70,7	103,7	111,2
Коефіцієнт покриття імпорту товарів експортом, %	95,6	93	90,7	91,8	107,6	111,4	103,6	87,3

структура зовнішньої торгівлі України. Так, у 2012 р. найбільші експортні потоки з України були до країн СНД (37%), а в 2017 р. лідером стають країни Європи, частка яких становила 41%, тобто збільшилася на 15%, країни ж СНД – 16%. Країни Азії, попри зменшення грошового обсягу, зберегли своє друге місце. У 2017 р. частка експорту до них зросла на 7%. До решти регіонів обсяги експорту також помітно впали, але їхній рейтинг не змінився.

В імпорті товарів в Україну у період 2012–2017 рр., як і в експорті, помітними є зміни позицій країн Європи та СНД. Так, у 2012 р. Україна імпортувала найбільше товарів з країн СНД (41%), а у 2017 р. їхня частка зменшилася (до 23%). Частка імпорту товарів з країн Європи у 2012 р. становила 33%, а у 2017 р. – 46%. Частка імпорту з країн Азії зросла на 1%. Загалом грошові обсяги за всіма іншими регіонами зменшилися за збереження їх рейтингу.

Товарна структура торгівлі внаслідок підписання Угоди про асоціацію з ЄС також зазнала значних змін. За більшістю позицій грошові обсяги знизилися. Зростання ж відбулося за такими категоріями товарів, як продукти рослинного походження (на 1,8 млн. дол. США), жири та олії тваринного або рослинного походження (на 394,2 млн. дол. США), деревина та вироби з неї (на 145,3 млн. дол. США), живі тварини, продукти тваринного походження (на 147,5 млн. дол. США), різні промислові товари (на 112,1 млн. дол. США). Лідером же в експорті залишилися недорогочінні метали та вироби з них із часткою у 28% у 2012 р. та 23% у 2017 р. Продукти рослинного походження, частка яких зросла з 13% до 21%, посідають друге місце в експорті, яке також залишилося незмінним. У 2017 р. зазнали змін обсяги експорту жирів, які перевищили обсяги експорту мінеральних продуктів та становили 11% в українському експорті, мінеральні продукти мають лише 9%. Найбільшого падіння зазнав експорт транспортних засобів (з 9% у 2012 р. до 1% у 2017 р.). Тобто Україна все ще традиційно постачає сировинні продукти та напівфабрикати.

Товарна структура імпорту України у 2012 та 2017 рр. має тенденцію до спаду в обсягах імпорту за кожною з наведених категорій товарів. Найбільшу питому вагу імпорту України як у 2012 р., так і в 2017 р. займали мінеральні продукти (природний газ та вугілля), хоча їх імпорт зазнав найбільшого зменшення (на 15 037,6 млн. дол. США). Імпорт машин, обладнання та механізми, хоч

і знизився на 3276,1 млн. дол. США, залишився на другому місці. Продукція хімічної промисловості, імпорт якої також зменшився (на 2040,5 млн. дол. США), завершує трійку лідерів. Тобто Україна імпортує переважно енергоресурси та готову продукцію з високим ступенем обробки.

Основними причинами зниження експорту та імпорту упродовж аналізованого періоду були: зменшення світових цін на товари з низькою доданою вартістю, тобто сировину та матеріали (основні експортні позиції в Україні); антидемпінгові заходи Європейського Союзу (щодо сталевих канатів і тросів, круглих зварних труб та інших позицій українського експорту); девальвація національної валюти, що привела до зростання цін на імпортні товари; звуження внутрішнього споживчого попиту на імпортні товари із боку населення унаслідок зниження купівельної спроможності через високу інфляцію.

Перед вітчизняними підприємствами постають значні труднощі під час освоєння закордонних ринків. Вони зумовлені такими чинниками, як: недосконалість форм фінансових розрахунків, нерозвиненою транспортною та ринковою інфраструктурою, договірно-правовою базою, практикою регулювання митних процедур і оподаткування [4, с. 127].

Одним із гальмуючих факторів розвитку зовнішньоекономічних відносин у нашій країні є високий рівень бюрократії. Більш високий рівень державного регулювання порівняно з іншими країнами, що несе за собою проблеми в узгодженні різних питань у міністерствах, відомствах, місцевих адміністраціях та передбачає чималі витрати часу і зусиль суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Ще однією вагомою перешкодою є не досить розвинута система міжнародних банківських розрахунків. Це є гальмівною ланкою різних валютних потоків українських учасників світового ринку та сприяє підвищенню рівня кредитних і валютних ризиків та ін. [2].

Важливим чинником, що впливає на ЗЕД підприємства, є його імідж як міжнародного партнера на світовому ринку. Це зумовлено тим, що керівники, які відповідають за зовнішньоекономічні зв'язки компанії, проводять міжнародні операції, які не відповідають світовим стандартам. Тут варто наголосити на ключову роль тіньового прибутку та капіталу. До значної кількості перепон та проблем вітчизняних підприємств у процесі функціонування ЗЕД можна додати низькокваліфікований персонал, який безпосередньо і відповідає

за управління зовнішньоекономічною діяльністю. Причиною є рівень освіти, який не відповідає міжнародним стандартам [4, с. 155].

Основною проблемою українських товаровиробників залишається недостатня відповідність українських товарів європейським стандартам, низька якість продукції, що не відповідає сучасним вимогам і робить вітчизняні вироби неконкурентоздатними на зовнішніх ринках, а також потреба в інноваціях, які б дали змогу зробити український товарний експорт більш якісним та різноманітним.

Угода про асоціацію з ЄС вимагає від України прийняти низку європейських стандартів, що включає, крім 5 тисяч гармонізованих стандартів, близько 24 тисяч європейських стандартів (тобто стандартів, розроблених CEN, CELELEC або ETSI). Звісно ж, це буде непросто для України. Україна також повинна скасувати всі невідповідні національні стандарти, такі як стандарти ГОСТ, розроблені до 1992 р. Україна повинна гарантувати, щоб її відповідні органи брали участь у роботі європейських і міжнародних організацій зі стандартизації та оцінки відповідності, включаючи акредитацію.

Виробництво якісної продукції є необхідною умовою виходу вітчизняного виробника на зарубіжний ринок. Важливим моментом є, звичайно ж, урахування потреб споживачів. Адже навіть найякісніша продукція не буде мати попиту, якщо вона є незатребуваною. Проблеми якості можна уникнути за допомогою акумулювання вільних коштів підприємства та залучення інвестицій в інноваційні розробки пріоритетних галузей [5].

Важливою позицією у міжнародній торгівлі є механізм цін. Він і надалі залишається діючим елементом послаблення чи управління експортних позицій. Вважають, що експортна ціна не є головним показником і що приділяти увагу потрібно таким факторам, як підвищення технічного рівня виробу, вдосконалення його надійності та якості, зручності в експлуатації, терміни поставок та платежів. Але нецінові фактори відіграють далеко не однакову роль. Вони можуть по-різному впливати на зовнішньоекономічну діяльність підприємства залежно від ринку та товару [6].

Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства потребує дослідження всієї сукупності факторів, що впливають на її результати. У роботі І.В. Бабій [7] зазначено, що на забезпечення процесів ЗЕД підприємства впливають такі фактори:

1) фактори внутрішнього середовища: економічні (капіталовкладення, ціноутворення, бізнес-планування, мотивація, оцінка ризиків); організаційні (формування експортного потенціалу, система менеджменту, маркетинг, страхування діяльності, розрахунки, процес реалізації продукції, технологія виробництва, ресурсне забезпечення); соціально-психологічні (соціальний захист, соціальні гарантії, вмотивованість у здійсненні ЗЕД);

2) фактори зовнішнього середовища:

– фактори впливу з боку державних механізмів: економічні (митно-тарифні, бюджетно-податкові, грошово-кредитні, валютні, цінові); політичні (державна підтримка, відносини із світовими економічними організаціями); соціальні (підготовка фахівців у сфері здійснення ЗЕД, формування ринкової поведінки); адміністративні (ліцензування і квотування, стандартизація та сертифікація, стимулювання конкуренції, формування інфраструктури ЗЕД, страхування, контроль ринку); інституційно-правові (нормативно-правові, стимулюючі);

– фактори впливу з боку ринкових механізмів: економічні (виробництво якісних конкурентоспроможних товарів, вмотивованість у задоволенні потреб на зовнішніх ринках, запобігання дефіциту продукції (сировини), здешевлення виробництва, підвищення ефективності функціонування); організаційні (доступ до інформації, формування конкурентного середовища, формування і встановлення взаємозв'язків між учасниками ЗЕД, вільний вибір партнерів) [7, с. 117].

Волкова І.А. та Гірчук І.В. [8] дотримуються думки, що основними взаємопов'язаними факторами (чинниками), що впливають на здійснення зовнішньої торгівлі підприємства, є: 1) внутрішні чинники (масштаби зовнішньої торгівлі, витрати, досвід та контроль); 2) зовнішні чинники (економічна свобода, конкуренція та ризики) [8, с. 53].

Курок О.О. [9] стверджує, що на ефективність функціонування (виробничо-господарську діяльність) та ЗЕД підприємств (машинобудівних) впливають такі фактори, як: економічні (рівень інфляції, податки і податкове регулювання, митні тарифи та курс іноземної валюти); політичні; міжнародні [9, с. 141–142].

В управлінні ЗЕД важливо розуміти вплив всіх факторів, що визначають її розвиток, і враховувати значущість кожного з них у конкретній ситуації. За напрямом дії їх поділяють на дві групи: прямі (загальні) – безпосередньо впливають на ЗЕД суб'єктів підприємницької діяль-

ності; непрямі – впливають на ЗЕД опосередковано через вплив на процес розвитку МEB.

Загальні фактори розвитку ЗЕД наведені в таблиці 2.

Непрямі фактори наведені в таблиці 3.

Мельник О.Г. та Нагірна М.Я. [6], фактори впливу на експорт підприємств класифікують за такими основними (базовими) ознаками: за рівнем (ступенем) спонукання до експортної діяльності (заохочувальні, гальмуючі); за рівнем важливості (основні, другорядні); за ступенем контрольованості (контрольовані, частково контрольовані, неконтрольовані); за рівнем охоплення середовища впливу (фактори внутрішнього середовища, фактори зовнішнього середовища); за сферою впливу (фінансово-економічні, соціальні, управлінські, виробничі, маркетингові, логістичні тощо); за механізмом дії (фактори прямого впливу, фактори опосередкованого впливу); за терміном дії (постійної дії, тимчасової дії); за ефектом впливу (конструктивні, деструктивні, нейтральні); за рівнем комплексності об'єкта впливу (одиночного впливу, комплексного впливу) [11, с. 65].

Андришин В.П. фактори (чинники) ефективності експортної діяльності підприємства класифікує за такими ознаками: за характером впливу на ефективність експортної діяльності (функціональні / позитивні, дисфункціональні / негативні); з позиції відношення до середовища функціонування (зовнішні, внутрішні); за рівнем (ступенем) взаємозалежності (незалежні, частково залежні,

взаємопов'язані); за можливістю прогнозування (прогнозовані, непрогнозовані); за можливістю цільового контролю (контрольовані, частково контрольовані неконтрольовані); за способом оцінювання та вимірювання (піддаються вимірюванню, не піддаються вимірюванню, вимірюються експертним методом); за терміном (часом) дії (довгострокові, середньострокові, короткострокові); за тривалістю дії (постійно діючі, періодичні, спорадичні) [12, с. 13].

Необхідність адаптації підприємства до зовнішніх умов, посилення конкурентної боротьби визначають необхідність формування нових наукових підходів до виміру та оцінки великої кількості чинників впливу як зовнішнього так і внутрішнього середовища на ЗЕД підприємства. Отримання повної і достовірної оцінки ситуації та прийняття стратегічного рішення вимагає застосування цілого комплексу методів аналізу.

Враховуючи наявність великої кількості альтернативних методів у межах кожного напряму аналізу, на практиці стикаються з проблемою вибору найбільш підходящої сукупності методів аналізу відповідно до ситуації і потреб користувача. Використання окремих методик дозволяє розглядати лише один фактор, інші – декілька. Але жоден із них не дозволяє підприємству отримати повну та абсолютно об'єктивну оцінку стану зовнішнього середовища. Саме тому науковці радять використовувати одночасно декілька методів для кращого розуміння ситуації, що

Таблиця 2

Загальні фактори, що впливають на процес розвитку ЗЕД

Чинник	Зміст
Нерівномірність економічного розвитку різних країн світу	Кожна країна має власну структуру галузей, свій рівень розвитку промисловості, сільського господарства, транспорту, зв'язку, сфери обслуговування, що визначає її міжнародну спеціалізацію
Відмінність людських, сировинних, фінансових ресурсах	Людські, сировинні (природні) і фінансові ресурси нерівномірно зосереджені в різних країнах, що сприяє їх активному торговому обміну
Характер політичних відносин	Зміцненню ЗЕД сприяє наявність дружніх політичних відносин між країнами. І, навпаки, політична конфронтація різко знижує зовнішньоторговельний оборот, аж до розриву економічних відносин
Різний рівень науково-технічного розвитку	Формування ЗЕД сприяє обмін між країнами студентами, стажерами, науковими працівниками, викладачами; проведення спільних досліджень, експериментів; участь у геологічних і археологічних експедиціях; виконання контрактів з проведення проектних, науково-дослідних і конструкторських робіт
Особливості географічного положення, природних і кліматичних умов	Унікальність географічного положення, природних і кліматичних умов деяких країн забезпечують їм зовнішні конкурентні переваги і визначають їх роль у міжнародній торгівлі

Непрямі фактори, що впливають на процес розвитку МEB

Чинник	Зміст
Прискорення науково-технічного прогресу	Виражається в поширенні нових технологій, включаючи засоби зв'язку, транспортування та озброєнь. Глобальна комп'ютеризація економічної діяльності по новому ставить питання про способи ведення міжнародного бізнесу; глобальна інформатизація різко полегшує можливості отримання комерційної, загальноекономічної, спеціальної інформації
Глобальні зміни у сфері навколишнього середовища	Вичерпання екологічної бази, необхідної для підтримання постійно розширюється виробництва, ставить питання про джерела фінансування. Серйозні дії щодо навколишнього середовища неминуче призведуть до різкого напруження функціонування світової економіки. Кошти для вирішення екологічних проблем можуть бути знайдені за рахунок країн периферії, що призведе до ще більшої нерівності між центром і периферією, або витрати візьме на себе центр, що неминуче викличе зниження там рівня життя
Приріст і постійне переміщення народонаселення	Населення переміщається з причини тяжкого екологічного, незадовільного економічного і політичного положення
Збільшення розриву між бідними і багатими країнами	Посилення конкуренції між країнами центру викликає зниження ймовірності напрямки капіталів в менш розвинені країни, посилюється необхідність інвестування в господарство країн перехідної економіки з метою підвищення передбачуваності поведінки на світових товарних ринках
Зростання економічної взаємопов'язаності країн світу	Веде до уніфікації норм права, культурних цінностей, способу життя, стилю поведінки і т. і., що буде стикатися з позицією різних груп населення, зацікавлених у збереженні своїх відмінних ознак, національних і історичних цінностей та традицій
Посилення ролі міжнародних економічних організацій	Внутрішні і зовнішні дії держав все частіше направляються значним і постійно зростаючим набором регулюючих правил, що формулюються міжнародними економічними організаціями
Зростаюча роль недержавних структурних утворень	Неурядові організації, ТНК справляють істотний вплив па вирішення міжнародних питань, у тому числі економічних

склалася. І для цього менеджерам підприємств необхідно володіти повним комплексом наявних методів оцінки впливу того чи іншого чинника на ЗЕД підприємства та комплексно впроваджувати заходи, які сприятимуть підвищенню її ефективності.

На основі розуміння впливу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства можна сформулювати комплексний підхід до управління зовнішньоекономічною діяльністю як процесу постійного управління змінами. Можливість практичної реалізації такого підходу потребує застосування поетапної процедури оцінки та аналізу рівня впливу за таким алгоритмом:

- визначення всієї сукупності чинників впливу;
- визначення чинників найбільшого впливу на ЗЕД підприємства. Вплив деяких чинників може різнитися залежно від сфери та характеру діяльності підприємств;

- ідентифікація ключових чинників впливу за характером впливу, сферою та терміном дії тощо;

- інформаційне забезпечення в сфері зовнішньоекономічної діяльності;

- вибір методів аналізу відповідно до інформаційного забезпечення;

- проведення дослідження рівня впливу ключових чинників;

- формування системи якісних та кількісних показників ефективності ЗЕД конкретного підприємства;

- розроблення заходів щодо мінімізації негативного впливу найвпливовіших чинників;

- моніторинг зовнішнього середовища та спеціальні спостереження за критичними чинниками.

Аналіз може охоплювати весь досліджуваний об'єкт або різні його частини, мати різний ступінь деталізації, форму подання кінцевих результатів, але методологічна основа аналізу єдина.

Основне призначення аналізу впливу чинників на ЗЕД підприємства – виділити істотні чинники, що найбільшою мірою впливають на успіх ЗЕД діяльності підприємства, і постійно контролювати їх зміни з метою передбачення нових можливостей, що відкриваються, та потенційних загроз. Результати аналізу дозволять підприємствам вчасно спрогнозувати появу загроз і можливостей, розробити сценарії розвитку тієї або іншої ситуації, стратегію реалізації місії та досягнення цілей ЗЕД підприємства.

Висновки. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації бізнесу ефективність роботи і прибутковість підприємства безпосередньо залежить від дієвої системи управління ЗЕД. Менеджмент ЗЕД підприємства передбачає формування головних довгострокових цілей, пріоритетних завдань активізації ЗЕД та їх реалізації. З урахуванням проблем та головних чинників, що стримують розвиток ЗЕД вітчизняних підприємств України, можна запропонувати:

– підвищення технічного рівня підприємств, упровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, що дозволить підвищити якість і конкурентоспроможність продукції вітчизняних підприємств на міжнародних ринках;

– залучення до управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств висококваліфікованих фахівців, а також правильний вибір механізму регулювання та управління зовнішньоекономічною діяльністю на підприємствах;

– особлива роль у системі менеджменту ЗЕД має відводитися формуванню інструментів досягнення зовнішньоекономічних цілей, які дозволять оцінити ступінь впливу різних чинників та посилити його конкурентні позиції на міжнародному ринку. Адже усунути наслідки неправильних дій буває набагато складніше, ніж їм запобігти.

На перспективу цікавими видаються дослідження щодо процесу та інструментарію діагностики факторів впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 462 с.
2. Кропива Т.О. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: проблеми та перспективи розвитку. URL: <http://confiapv.at.ua/publ...1-0-765>
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Тюріна Н.М., Карвацка Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учб. літер., 2013. 243 с.
5. Гриненко А.В. Проблеми підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. URL: www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/.../66128.doc.htm
6. Чупріна М.О. Місце зовнішньоекономічної діяльності підприємств в контексті забезпечення їх сталого розвитку. URL: <https://www.google.ru/url?sa=...6,d.bGE>
7. Бабій І.В. Вплив факторів на забезпечення зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. Економіка і суспільство: електронне наукове фахове видання. 2016. Вип. 3. С. 114–118. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-3>
8. Волкова І.А., Гірчук І.В. Методика аналізу експортно-імпорتنних операцій в діяльності підприємств. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2010. № 3 (53). С. 53–55.
9. Курок О.О. Ефективність управління ЗЕД машинобудівних підприємств: вплив факторів і аналіз стану. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2009. № 5, Т. 2. С. 141–144.
10. Остапенко А.С. Особливості зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств. URL: <http://www.viem.edu.ua/konf2/art.php?id=100>
11. Мельник О.Г., Нагірна М.Я. Діагностика факторів впливу на експортну діяльність підприємства. Інноваційна економіка. 2013. № 5. С. 63–66.
12. Андришин В.П. Фактори ефективності експортної діяльності підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 5, Ч. 2. С. 11–14.

REFERENCES:

1. Didkivskiy M. I. (2012). Zovnishnjoeconomichna dijalnijst pidpryjemstva: navch. posib. Kyjiv: Znannja.
2. Kropyva T.O. Zovnishnjoeconomichna dijalnijst v Ukrajinі: problemy ta perspektyvy rozvytku. URL: <http://confiapv.at.ua/publ...1-0-765>
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Tjurina N. M., Karvacka N. S. (2013). Zovnishnjoeconomichna dijajlnistj pidpryjemstv: navch. posib. dlja stud. vyssh. navch. zakl. Kyjiv: Centr uchb. liter.
5. Ghrynenko A.V. Problemy pidvyshhennja efektyvnosti zovnishnjoeconomichnoji dijajlnosti pidpryjemstv Ukrajinj. URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66128.doc.htm
6. Chuprina M.O. Misce zovnishnjoeconomichnoji dijajlnosti pidpryjemstv v konteksti zabezpechennja jikh stalogho rozvytku. URL: <https://www.google.ru/url?sa=...6,d.bGE>
7. Babij I.V. (2016). Vplyv faktoriv na zabezpechennja zovnishnjoeconomichnoji dijajlnosti promyslovykh pidpryjemstv. *Ekonomika i suspiljstvo: elektronne naukove fakhove vydannja*, vol. 3, pp. 114–118. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-3>
8. Volkova I.A., Ghirchuk I.V. (2010). Metodyka analizu eksportno-importnykh operacij v dijajlnosti pidpryjemstv. *Visnyk Zhytomyrskogho derzhavnogho tekhnologhichnogho universytetu*. Serija: *Ekonomichni nauky*, no 3 (53), pp. 53–55.
9. Kurok O.O. (2009). Efektyvnistj upravlinnja ZED mashynobudivnykh pidpryjemstv: vplyv faktoriv i analiz stanu. *Visnyk Khmeljnycjkogho nacionaljnogho universytetu*. Serija: *Ekonomichni nauky*, no 5, T. 2, pp. 141–144.
10. Ostapenko A.S. Osoblyvosti zovnishnjoeconomichnoji dijajlnosti ukrajinsjkykh pidpryjemstv. URL: <http://www.viem.edu.ua/konf2/art.php?id=100>
11. Meljnyk O.Gh., Naghirna M.Ja. (2013). Diagnostyka faktoriv vplyvu na eksportnu dijajlnistj pidpryjemstva. *Innovacijna ekonomika*, no 5, pp. 63–66.
12. Andryshyn V.P. (2014). Faktory efektyvnosti eksportnoji dijajlnosti pidpryjemstva. *Naukovyj visnyk Khersonsjkogho derzhavnogho universytetu*. Serija: *Ekonomichni nauky*, vol. 5, Ch. 2, pp. 11–14.